

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО**

**ФАКУЛЬТЕТ ДОШКІЛЬНОЇ І ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ
ІМЕНІ ВАЛЕНТИНИ ВОЛОШИНОЇ**

КАФЕДРА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**на тему: ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ЗОРОВОЇ НАОЧНОСТІ У
ФОРМУВАННІ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ**

Студентки 2 курсу МАП групи

Галузі знань : 01 Освіта / Педагогіка

Спеціальності : 013 Початкова освіта

Освітньої програми: Початкова освіта.

Дошкільна освіта

Ніколаєнко (Ткачук) Марини Вікторівни

Науковий керівник:

канд. пед. наук, доцент

Любчак Людмила Володимирівна

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

Вінниця – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ЗОРОВОЇ НАОЧНОСТІ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ ..	10
1.1. Аналіз проблеми використання наочності у психолого-педагогічних дослідженнях науковців минулого та сучасності	10
1.2. Головні аспекти компетентнісного підходу до організації навчання молодших школярів	23
1.3. Дидактичні вимоги до використання засобів зорової наочності у процесі навчання молодших школярів	40
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ЗАСОБІВ ЗОРОВОЇ НАОЧНОСТІ НА ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	48
2.1. Стан сформованості комунікативної компетентності учнів початкової школи	48
2.2. Методичні аспекти використання засобів зорової наочності у підвищенні рівня комунікативної компетентності молодших школярів	57
2.3. Досвід використання засобів зорової наочності у формуванні ключових компетентностей молодших школярів	71
2.4. Динаміка сформованості комунікативної компетентності молодших школярів засобами зорової наочності в умовах експерименту	83
ВИСНОВКИ	89
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	93
ДОДАТКИ	99

ВСТУП

В останні роки значно змінилися вимоги до організації освітнього процесу у початковій школі, що в подальшому сприяло пошуку вчителями ефективних методів, засобів та технологій викладання навчальних предметів. Варто наголосити, що важливим завданням педагога стає не лише процес передання знань учням, але й пробудження в них бажання пізнавати навколишній світ самостійно та спонукати до формування висновків.

Під час організації освітнього процесу перед учителями початкової школи постає завдання реалізації нового змісту освіти, заснованого на формуванні ключових компетентностей, визначених Законом України «Про освіту», Державним стандартом початкової освіти та Концепцією Нової української школи. Таким чином, перехід від знанневої парадигми до компетентнісної зумовлює пошук інноваційних засобів навчання, які передбачатимуть всебічний розвиток особистості молодшого школяра, здатного нестандартно мислити, вирішувати проблемні ситуації тощо. Саме тому, основним провідником учителя початкової школи у реалізації даного завдання мають стати матеріали, які спиратимуться на чуттєвий досвід молодших школярів, їх пам'ять, мислення, увагу. Таким провідником слугують засоби зорової наочності, оскільки з їх допомогою вчитель демонструє явища об'єктивної дійсності, що дає змогу сформувати в учнів точні уявлення про навколишній світ.

Звернемо увагу й на те, що реформування освіти, перш за все, змінило вимоги до особистості, яка тепер повинна вміти нестандартно мислити, пропонувати новітні ідеї, напрями, створювати креативні, наукові та інші продукти, які нестимуть цінність для держави. Зокрема, у Концепції Нової української школи зазначено, що забезпечення даного рівня оволодіння вищезазначеними якостями, можливе у процесі формування в особистості ключових компетентностей, які проходять наскрізно через усі інтегровані курси та навчальні предмети. Також необхідно звернути увагу на вказані

умови щодо розвитку основних механізмів компетентностей, а саме: створення проблемних умов, в яких учні миттєво вчаться реагувати на виклики та знаходити правильні рішення у відповідній ситуації. Ключовим у реформуванні виступає, власне, знищення вагомого бар'єра, який виникав при правильному засвоєнню теоретичного матеріалу, але неможливості та недостатності знань для практичної діяльності.

Саме для реалізації вищезазначеної мети у сучасному освітньому середовищі впроваджуються новітні інформаційні технології, що забезпечують постійний розвиток та удосконалення дитини. А створена модель навчання – Нова українська школа, внесла свої корективи у розуміння поняття «наочність», адже з'явилося кілька сучасних термінів, які застосовують у своїй діяльності педагоги – «нова наочність», «ІКТ», «ІЦК», «цифрові технології» та інші. Не зважаючи на різне звучання, згадані поняття застосовуються для формування в учнів інформаційно-цифрової компетентності. Уроки із використанням ІКТ є актуальними саме у початковій школі, адже молодші школярі прагнуть сприймати інформацію всіма аналізаторами для кращого засвоєння навчального матеріалу.

Також варто вказати, що перевагою даної технології в освітньому процесі є урізноманітнення поданої інформації цікавими додатковими функціями, адже для роботи вчителю необхідний лише комп'ютер та мультимедійний проектор. Таким чином, використання ІКТ на уроках дає можливість учням свідомо та активно сприймати матеріал, без труднощів опанувати комп'ютерні знання, а також стимулюють до продуктивної праці під час проходження тестів, підсумкового контролю, редакторів та іншого. На наш погляд, без формування інформаційно-цифрової компетентності сучасне освітнє середовище виглядатиме неповноцінно та розгалужено, адже дана компетентність є важливішим елементом всього навчального процесу.

Аналіз психологічної та педагогічної літератури дає можливість стверджувати, що включення у структуру традиційного уроку засобів зорової

наочності сприяє вирішенню вищезазначеної мети та урізноманітненню освітнього процесу. Варто зауважити, що про навчально-виховний вплив засобів наочності відомо давно. Адже вчені, які займалися розробками методики викладання у початковій школі, вказували на високий рівень засвоєння навчального матеріалу саме через використання візуального матеріалу.

Дослідження цієї проблеми обґрунтовані у працях педагогів класиків Я. Коменського, І. Песталоцці, К. Ушинського та ін. Роль наочності у процесі вивчення української мови активно досліджували В. Антипець, Л. Варзацька, Н. Гордіюк, М. Наумчук та ін. А. Захарова приділяла увагу використанню засобів зорової наочності як важливого компонента у формуванні математичної компетентності. Ефективність застосування ейдетичних технік під час вивчення навчальних предметів у початковій школі висвітлювали у своїх працях такі відомі вчені як Є. Антощук, Т. Бьюзен, Л. Гусак, І. Радченко та ін.

Проблема формування компетентностей учнів молодшого шкільного віку стала предметом досліджень українських науковців С. Бондар, М. Вашуленка, Н. Бібік, І. Зимньої, І. Єрмакова, Г. Кіт, Л. Паращенко та інших. У результаті їхнього наукового пошуку обґрунтовано теоретичні та методичні засади формування ключових компетентностей у молодших школярів. Дослідженню та інтерпретації сутності даних понять приділили увагу такі вчені, як Я. Бельмаз, Г. Голуб, В. Загвоздкін, А. Кендюхова, Є. Полат та інші.

В. Гаврілова та Я. Топольник висвітлювали питання використання засобів зорової наочності у контексті дистанційного навчання, зокрема наголошували на ефективності використання демонстраційних засобів з метою побудови основи для подальшої діяльності, для деталізації інформації через залучення гіперпосилань, а також для представлення та передачі певних знань через анімації тощо.

Проте, проблема ефективного застосування різних видів зорової наочності на уроках у початковій школі, а також її роль у засвоєнні знань учнями не знайшла достатнього висвітлення у педагогічній та методичній літературі, що зумовило вибір нашого дослідження **«Використання засобів зорової наочності у формуванні ключових компетентностей молодших школярів»**.

Об'єкт дослідження – процес формування ключових компетентностей молодших школярів в умовах Нової української школи.

Предмет дослідження – методика застосування засобів зорової наочності на уроках у початковій школі задля формування комунікативної компетентності учнів.

Мета дослідження – теоретичне та методичне обґрунтування дидактичних вимог до використання засобів зорової наочності в освітньому процесі початкової школи.

Завдання дослідження:

- на основі аналізу психолого-педагогічної літератури розкрити суть і значення наочності як важливого засобу формування ключових компетентностей молодших школярів;
- з'ясувати стан використання різних засобів зорової наочності в досвіді вчителів-практиків;
- сформулювати дидактичні вимоги до використання засобів зорової наочності в освітньому процесі школи I ступеня;
- розкрити методичний потенціал сучасних засобів зорової наочності у процесі викладання навчальних предметів.

Методи дослідження: *теоретичні* – аналіз, узагальнення, синтез, систематизація наукових даних, за допомогою яких проведено теоретичне вивчення змісту досліджуваного поняття «засоби зорової наочності»; *емпіричні* – спостереження, анкетування, констатувальний експеримент, за допомогою якого визначили стан використання наочних засобів навчання учителями практиками; методи математичної статистики.

Експериментальна база дослідження. У дослідженні брали участь 16 учнів з 2-А класу та 16 учнів 2-Б класу приватної дитиноцентрованої школи «Хаб Скул» міста Вінниці.

Апробацію результатів дослідження здійснено на I Міжнародній науково-практичній конференції студентів та молодих вчених «Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір» (Запоріжжя, 2020), на IV та VI Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами» (Вінниця, 2020 р., 2023 р.), на V і VII Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти» (Вінниця, 2021 р., 2023 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Актуальні проблеми мистецької підготовки майбутнього вчителя» (IX школа методичного досвіду) (Вінниця, 2022); XX міжуніверситетській студентській науково-практичній конференції «Актуальні питання культури мовлення» (м. Вінниця, 2023 р.); під час проведення майстер-класу «Впровадження в освітній процес початкової школи сучасних засобів зорової наочності: інтерактивних плакатів, коміксів, GIF-анімацій, цифрової імітації реальних об'єктів» на VII Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти» (Вінниця, 28 березня 2023 р.); під час проведення вебінару для вчителів-практиків та майбутніх педагогів «Впровадження в освітній процес початкової школи сучасних засобів зорової наочності» (4 жовтня 2023 р.).

Основні аспекти дослідження представлено у публікаціях:

1. Ткачук М. В. Розвиток професійної компетентності сучасного вчителя початкових класів в умовах Нової української школи. *Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-*

інноваційний простір. Запоріжжя: Вид-во Хортицької національної академії, 2020. С. 365-366.

2. Ткачук М. В. Використання засобів зорової наочності в навчанні дітей з особливими освітніми потребами. *Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами* : збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 10-11 грудня 2020 р.) / редкол.: О. П. Демченко, В. І. Імбер, Н. С. Казьмірчук, Н. О. Комарівська, Л. В. Любчак, Н. А. Олійник, А. В. Хіля; за заг. ред. О.П.Демченко. Вип. 3. Вінниця, 2020. Вип. 3. С.190-193.

3. Ткачук М. В. Використання ігрових завдань у розвитку креативного мислення молодших школярів. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти*: збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 22-23 квітня 2021 р.) / за ред. О. А. Голук: Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2021. Вип. 10. С. 414-418.

4. Ткачук М. В. Впровадження ейдетичних технік в освітній процес Нової української школи. *Теорія і практика сучасної науки та освіти*. Львів: Львівський науковий форум, 2022. С. 39-42.

5. Ткачук М. В. Формування мистецької компетентності молодших школярів засобами зорової наочності. *Актуальні проблеми мистецької підготовки майбутнього вчителя (IX школа методичного досвіду)*: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 22-23 листопада 2022р.) / за ред. Л.В. Старовойт; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної. Вінниця, 2022. С. 339-340.

6. Ткачук М. В. Використання зорової наочності у початковій школі як методу підвищення ефективності освітнього процесу. *Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії: збірник наукових праць XLVIII Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції* (Переяслав, 30 червня 2022р.) / за ред.: Ю. В. Бобровнік; Переяслав: ТОВ «САБ. Груп», 2022. С. 41-43.

7. Ткачук М. В. Формування іншомовної компетентності молодших школярів засобами зорової наочності. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції* (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 6-7 липня 2022р.) / за ред.: Н. О. Пахальчук, О. П. Демченко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2022. Вип. 11. С. 302-306.

8. Ткачук М. В. Використання інтерактивних засобів наочності у навчанні дітей з особливими освітніми потребами. *Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами: збірник матеріалів VI Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю* (м. Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 27 квітня 2023 р.) / редкол.: О. П. Демченко, В. І. Імбер, Н. С. Казьмірчук, Н. О. Комарівська, Л. В. Любчак, Н. А. Олійник, А. В. Хіля; за заг. ред. О. П. Демченко. Вінниця, 2023. Вип. 6. С. 190-193.

Структура роботи. Дипломна робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків.

ВИСНОВКИ

Ми провели дослідження однієї з актуальних проблем сучасної освіти у початковій школі – «Використання засобів зорової наочності у формуванні ключових компетентностей молодших школярів». У ході роботи ми вивчили та проаналізували наукові джерела, організували спостереження за шкільною практикою, здійснили експериментальну перевірку методики використання різних видів сучасних засобів зорової наочності на стан сформованості комунікативної компетентності молодших школярів, що дало змогу сформулювати наступні висновки.

Одним із пріоритетних напрямків реформування сучасної освіти є розвиток компетентностей молодших школярів. Оволодіння навчальними предметами розглядається як необхідний компонент загальнокультурного розвитку учня, його рівня освіченості, залучення до світової культури і загальнолюдських цінностей. Варто зазначити, що вирішення даної проблеми реалізується через нові підходи до організації освітнього процесу, вдосконалення його форм і методів. Одним із резервів формування ключових компетентностей учнів є використання засобів зорової наочності.

У нашому дослідженні ми будемо опиратися на визначення поняття компетентності як інтегральної характеристики особистості, яка визначає її здатності вирішувати проблеми й типові завдання, що виникають у реальних життєвих ситуаціях, різних сферах діяльності, на основі використання знань, навчального й життєвого досвіду і відповідно до засвоєних програмою цінностей. На думку українських педагогів, ключова компетентність є суб'єктивною категорією, що фіксує суспільно визнаний комплекс певного рівня знань, умінь, навичок, ставлень тощо, що можна застосовувати в широкій сфері діяльності людини.

У контексті нашого дослідження ми погоджуємося з думкою Вторнікової Ю., яка стверджує, що комунікативна компетентність – це не вроджена здатність, а сформована на взаємодії мовця із соціальним середовищем у процесі набуття ним соціально-комунікативного досвіду, це

знання, уміння й навички, необхідні для розуміння чужих і породження власних програм мовленнєвої поведінки, адекватних цілям, сферам і ситуаціям спілкування.

У ході проведення дослідження ми докладно вивчили проблему використання засобів зорової наочності на уроках у початковій школі з метою формування ключових компетентностей, розглянули основні вимоги до оформлення та представлення зорової наочності, серед яких основними є:

- наочність має відповідати віку школярів;
- наочний об'єкт не повинен містити нічого зайвого, щоб не викликати в учнів побічних асоціацій;
- не перевантажувати процес навчання наочністю;
- потрібно дотримуватися мети використання наочних засобів у структурі уроку;
- організувати представлення візуального матеріалу відповідно до етапів уроку, щоб не розсіювати увагу школярів.

Спостереження за шкільною практикою, аналіз досвіду учителів початкової школи дали нам змогу з'ясувати, що вчителі початкової школи широко використовують наочні засоби на всіх етапах уроку, що допомагає розвивати критичне мислення, вчитися працювати у парах та групах, висловлювати думки і збагачувати свій досвід новими знаннями, а саме головне – вони сприяють формуванню усіх ключових компетентностей молодших школярів.

У відповідності із завданнями нашого дослідження необхідно було виявити реальний рівень сформованості комунікативної компетентності учнів 2-х класів в умовах діючої системи навчання та залежність цього процесу від впровадження в освітній процес експериментальних засобів наочності. З цією метою було проведено констатувальний, формувальний та контрольний етапи експерименту.

На основі аналізу психолого-педагогічних досліджень і власних напрацювань було розроблено критерії для визначення рівнів комунікативної

компетентності молодших школярів (особистісний, когнітивний, діяльнісний) та їх показники. Вони стали основою для визначення рівнів сформованості комунікативної компетентності: початкового, середнього, високого.

Зіставлення проаналізованих результатів, отриманих після завершення формувального етапу експерименту в контрольній та експериментальній групах з даними констатувального етапу, засвідчує теоретичну обґрунтованість та результативність запропонованих засобів зорової наочності, доцільність їх використання під час формування комунікативної компетентності молодших школярів.

В експериментальній програмі дій був виділений комплекс засобів зорової наочності. Це спеціально підібрані дидактичні матеріали, що є основою діяльності, організованої і представленої в різних емоційно-пізнавальних контекстах, спрямованої на активізацію емоційно-чуттєвого та комунікативного досвіду молодших школярів.

Експериментальна програма містила чіткі методичні вказівки щодо використання сучасних засобів зорової наочності, зокрема:

- інтерактивних плакатів;
- коміксів;
- GIF-анімацій;
- імітацій реальних об'єктів за допомогою цифрових технологій.

Результати експериментальної роботи підтвердили, що запропоновані засоби наочності, містять значний потенціал для формування комунікативної компетентності молодших школярів.

За результатами проведених досліджень можемо виділити основні дидактичні вимоги до використання засобів зорової наочності в освітньому процесі школи I ступеня:

- зорова наочність обов'язково повинна бути складовою змісту навчального матеріалу;
- учителю варто подбати про вчасне застосування наочності на уроці;

- педагогу слід пам'ятати про помірне застосування наочності;
- наочність повинна відповідати віковим та психологічним особливостям сприйняття дітей молодшого шкільного віку;
- підбір наочності здійснюється відповідно до рівня розвитку спостережливості учнів;
- засоби зорової наочності мають пробуджувати інтерес;
- учителем має бути враховано зв'язок змісту засобів наочності з досвідом учнів.

Підсумовуючи все сказане, відзначимо, що в сучасних умовах, коли основною метою освітнього процесу є розвиток особистості учня, здатного брати участь у міжкультурній комунікації, наочність виступає в якості основи, на якій базується мовна діяльність, яка визначає її зміст та умови розвитку. Окрім того, наочність мобілізує психічну активність учнів, викликає інтерес до уроків, розширює обсяг засвоюваного матеріалу, знижує втому, тренує творчу уяву, і загалом полегшує увесь процес вивчення навчальних предметів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова І. Організація навчального процесу молодших школярів. Початкова школа. 2017. №5. С.11-14.
2. Антонюк О. Засоби зорової наочності у початковій школі. Початкова школа. 2016. №3. С. 46-47.
3. Бабич О., Семеніхіна О. До питання про співвідношення понять наочність і візуалізація. Науковий журнал. Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2014. №7. С.47-49.
4. Байбара Т. Компетентнісний підхід в початковій освіті: теоретичні засади. Початкова школа, 2010. № 8. С. 46-50.
5. Балаєва Н. Активізація пізнавальної діяльності на уроках у початкових класах. Педагогіка і психологія. 2004. №278. С.8-10.
6. Бантова М., Бельтюкова Г., Полевщикова О. Методика викладання математики в початкових класах. Київ: Вища школа, 2011. 171 с.
7. Варзацька Л., Кратасюк Л. Інтерактивні методи навчання: лінгводидактичні засади. Дивослово. 2005. №2. С. 5-9.
8. Василюк А., Кіт Г. Моніторинг навчальних досягнень молодших школярів як засіб підвищення якості початкової освіти. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ PEDAGOGICAL SCIENCES*. 2023. Випуск 52/ Issue 52. С. 205-213
9. Вашуленко М., Дубовик С. Формування дослідницьких умінь на уроках української мови. Учитель початкової школи, 2019. № 9. С. 3-6.
10. Вікторенко І. Особливості сприймання молодших школярів. Рідна школа. 2003. №4. С. 61-63.
11. Вторнікова Ю. Комунікативна компетентність у структурі ключових компетентностей громадян Європи. *Витоки педагогічної майстерності* : збірник наукових праць. Полтава, 2011, С. 88-94.

12. Вульчин М., Пикулицька З., Деркач Ю. Використання засобів наочності у процесі інтегрованого навчання на уроках у початковій школі. *Молодий вчений*. 2019. № 6(1). С. 76-80.
13. Гаврілова Л., Топольник Я. Цифрова культура, цифрова грамотність, цифрова компетентність як сучасні освітні феномени. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2017. Т. 61. Вип. 5. С. 1–14
14. Галузьяк В., Сметанський М., Шахов В. Педагогіка [Текст] : рек. МОН України як навч. посібник для студ. вищих пед. навч. закладів. Вінниця : Державна картографічна фабрика, 2007. 399 с.
15. Дабіжа Л., Комарівська Н., Любчак Л. Інтегровані уроки читання та мистецтва як засіб розвитку творчих здібностей молодших школярів. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія : Педагогіка і психологія: Збірник наукових праць. Вип. 66. 2021. С. 7-12.
16. Демченко О., Лазаренко Н., Любчак Л. Інформаційно-комунікаційні технології у підготовці майбутніх педагогів до роботи з обдарованими дітьми. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2021. Том 86. №6. С.123-143.
17. Демчишин П. Наочні посібники у навчанні молодших школярів. *Початкова школа*. 2017. №2. С. 38-40.
18. Державний стандарт початкової освіти від 21 лютого 2018 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti> (Дата звернення: 14.10.2023 р.).
19. Дістервег Ф. А. Посібник для освіти німецьких учителів. Історія зарубіжної педагогіки. *Хрестоматія*. К. : Центр навчальної літератури, 2008. С. 360-424.
20. Зайченко І. Теорія і методика професійного навчання. Київ : ЦП «КОМПРИНТ», 2014. 172 с.

21. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (Дата звернення: 04.11.2023 р.).
22. Кадемія М., Сисоєва О. Інтерактивні засоби навчання: навчально-методичний посібник. Вінниця: Планер, 2010. 217 с.
23. Ключєва Т. Реалізація принципу наочності на уроках у початковій школі засобами інформаційних технологій навчання. *Таврійський вісник освіти*. 2013. № 3. С. 10-16.
24. Коменський Я. Велика дидактика. Вибрані педагогічні твори: у трьох томах. Т. 1. З біограф. нарисом і примітками проф. Красновського А. Л. К.: Рад. школа, 1940. 248 с.
25. Кохан Л. Особливості використання наочних засобів навчання в процесі вивчення гуманітарних дисциплін. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016. №48. С. 161-166.
26. Кравченя Е. Технічні засоби навчання в школі: навч. Посібник. Мн.: ТетраСистемс, 2005. 154 с.
27. Крапівіна О. Запам'ятати з опорою на образ. Початкова школа. 2003. №7. С. 14-17.
28. Кубенко І. Що таке компетентність і як її розуміють в освіті. *Додаток до електронного журналу «Теорія та методика управління освітою»*. 2010. № 1. С. 2-4.
29. Любчак Л., Томаш Кук. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до подолання труднощів у спілкуванні. *Молодий вчений*. № 5.2 (57.2). Херсон, 2018. С.111-117.
30. Любчак Л., Хутченко Д. Використання прийомів формувального оцінювання в умовах дистанційно навчання молодших школярів. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету*

- імені Михайла Коцюбинського*. Серія : Педагогіка і психологія: Збірник наукових праць. Вип. 71. 2022. С. 22-29
31. Максимова О. О. Комунікативна компетентність вчителя початкової школи. *Молодь і ринок: щомісячний науково-педагогічний журнал*. Дрогобич: Вид-во Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2016. № 5 (136). С. 59–63.
32. Максимюк С. П. Педагогіка: навч. посібник. К.: Кондор, 2009. 670 с.
33. Малафійк І. Дидактика новітньої школи: навч. Посібник. К.: «Слово», 2014. 632 с.
34. Малюємо комікси щодо сталого розвитку: навчально-методичний посібник / Есбьорн Йорсатер, Мэрилін Мелманн, Лідія Пшеніцина, Ірина Семко, Іван Тікота. Українська версія: Ігор Сущенко, Олена Пометун. URL : https://issuu.com/drawingforlife/docs/drawing4life_ua (Дата звернення: 18.05.2023 р.)
35. Міщенко Л. Практичне застосування методів та прийомів мнемотехніки в освітньому процесі. Сумська обласна методична служба СОППО. 2018. №1. С. 2-9.
36. Моро М. Засоби навчання математики у початкових класах. М.: Просвіта, 2010. 79 с.
37. Морозова І., Новікова Н. «Наочно» значить «зрозуміло»: залучення методу наочності у викладанні граматики в початковій школі. *Мова*. 2018. № 30. С. 112-118.
38. Наумчук В., Наумчук М., Коник М. Українська мова та читання: підручник для 2 класу закладів загальної середньої освіти. Тернопіль: Астон, 2019. 144 с.
39. Одинцова Г., Кодлюк Я. Цікавинки на уроках рідної мови: Посібник для вчителя початкових класів. Тернопіль: Підручники і посібники, 2000. 128 с.

40. Павелко В. Формування знань і умінь молодших школярів у процесі навчання засобами наочності і моделювання .Теорія і навчання. 2009. 207 с.
41. Павліченко М. Технології використання наочності. Початкова школа. 2017. №10. С.31-33.
42. Розуменко А. Знаково-символьна наочність як засіб засвоєння геометричних знань. Математика в школі. 1999. № 1. С. 26-27.
43. Романюк А. Особливості застосування сучасних засобів наочності у початковій школі в контексті нових педагогічних парадигм. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*. 2016. Вип. 13(2). С. 140-144.
44. Романюк А. Реалізація вчителями початкових класів принципу наочності в освітньому процесі початкової школи. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*. 2017. Вип. 17. С. 320-323.
45. Рудик Т. Особливості використання навчальних посібників на різних етапах уроків математики у початковій школі. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2016. №16. 316-321 с.
46. Савченко О. Уміння вчитися – ключова компетентність молодшого школяра: посібник. К.: Педагогічна думка, 2014. 176 с.
47. Мультимедійні презентації [Електронний ресурс] URL : <http://www.wecomm.ru/structure/?idstructure=441> (Дата звернення: 18.08.2023 р.).
48. Тимчина Н. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у початковій школі: переваги та недоліки. *Завуч* 2011. №15. С .10-12
49. Туркот Т. Педагогіка вищої школи : навч. посібник. К. : Кондор, 2011. С. 182-183.
50. Яновська Т. Психологічні особливості наочно-образного мислення молодших школярів. *Молодий вчений*. 2020. № 4(1). С. 107-110.

51. Ярмолович О. Засоби наочності в навчанні граматиці англійської мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2010. №1. С. 66-68.
52. Iryna Lapshyna, Lyudmila Lyubchak. Using the Technology of Collective Game Communication in the Process of Forming the Diamonological Competency of Primary School Pupils // *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*. Volume II. School Pedagogy. Preschool Pedagogy. May 24th -25th, 2019. Rezekne, Rezekne Academy of Technologies. 2019 . P. 267-279
53. Burleson B. R. Constructivism: A general theory of communication skill. In B. B. Whaley & W. Samter (Eds.), *Explaining communication: Contemporary theories and exemplars*. 2015. P. 105-128.
54. Egan K. *Teaching as Story Telling: An Alternative Approach to Teaching and Curriculum in the Elementary School*. Chicago: University of Chicago Press, 2006. 122 p.
55. Hymes D. H. *On communicative competence*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2001. 213 p.
56. Leung C. Convivial communication: recontextualizing communicative competence. *International Journal of Applied Linguistics*. 2005. 15.P. 119-144.
57. Savignon SJ. Communicative competence In: Liantas JI, editor. *The TESOL Encyclopedia of English Language Teaching*. John Wiley. 2018. P. 1-7.
58. Swain M., Canale M. *Theoretical basis of communicative approaches in the process of teaching a second foreign language: applied linguistics*. Oxford: Oxford University, 2002. P. 42-47.
59. While R.W. Motivation reconsidered: The concept of competence. *Psychological review*. 2009. No 66. P. 128-133.

